

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В МЕЖАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Статтю присвячено підготовці педагогічних кадрів нового типу, орієнтованих на широке розуміння соціальної інклюзії, що є одним із провідних факторів формування гуманістичних основ інклюзивної освіти.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інклюзивна школа, діти з особливостями психофізичного розвитку, діти з вадами слуху, діти з вадами зору, діти з порушеннями мовленнєвого розвитку, діти з порушеннями опорно-рухового апарату, корекційна освіта.*

Статья посвящена подготовке педагогических кадров нового типа, ориентированных на широкое понимание социальной инклюзии, которая является одним из ведущих факторов формирования гуманистических основ инклюзивного образования.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, инклюзивная школа, дети с особенностями психофизического развития, дети с нарушениями слуха, дети с нарушениями зрения, дети с нарушениями речевого развития, дети с нарушениями опорно-двигательного аппарата, коррекционное образование.*

The article is developed to the training of a new type educators targeting to broad understanding of social inclusion is one of the leading factors in the formation of humanistic foundations of inclusive education.

Key words: *inclusive education, inclusive school, children with special needs, children with hearing impairment, children with visual impairments, children with impaired speech development, children with disorders of the musculoskeletal system, correctional education.*

Постановка проблеми. Нова інклюзивна форма освіти є однією із форм навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, що передбачає спільне перебування цих дітей з їхніми здоровими однолітками. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивна освіта – це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та

ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей [2]. Обізнаність студентів з цієї проблематики та їх підготовка до практичної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку сприяє підвищенню ефективності реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз актуальних досліджень. Як свідчить вітчизняна та зарубіжна статистика, кількість дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку та поведінці постійно зростає. Ці відхилення різноманітні. Вони стосуються різних сторін психофізичного розвитку дитини: мовлення, сенсорної, інтелектуальної, емоційно-вольової, рухової сфер, виявляються у різному ступені та виникають з різних причин. Цьому сприяє цілий ряд патологічних факторів: генетичні відхилення, обтяжена спадковість, фізичні та психічні травми, соматичні та інфекційні захворювання, дестабілізація суспільства та окремих родин, відсутність у ряді випадків нормальних екологічних, економічних, гігієнічних умов для майбутніх матерів та дітей, хибі шкільного і сімейного виховання та багато іншого [1].

Виховання та навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку – важлива задача спеціальної (корекційної) педагогіки. Система спеціальної освіти цих дітей, яка діє у нашій країні, вирішує як єдині із загальноосвітньою середньою школою задачі, так і специфічні, які полягають у створенні найбільш сприятливих умов для корекції відхиленого розвитку дитини. Однак перебування дітей у спеціальних закладах закритого типу (школах-інтернатах) має ряд негативних чинників, одним з яких є відсутність соціального досвіду взаємодії із зовнішнім середовищем. У форматі спеціалізованого або індивідуального навчання не відтворюються природні умови соціуму, дитина не залучається до різноманітних життєвих ситуацій, не набуває необхідних практичних навичок. Соціальний розвиток дитини в таких умовах не сприяє оволодінню нею новими соціальними зв'язками і підготовці до незалежного, самостійного способу життя. Отримані знання не завжди виявляються застосовними до навколишньої дійсності. Нині така форма диференційованого навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку від здорових дітей у світі визнана як сегрегативна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами.

У розвинених європейських країнах, Канаді та США прийнята модель інклюзивної освіти для дітей з особливостями психофізичного розвитку. Вона базується на Конвенції ООН про права дитини як документі міжнародного рівня, що автоматично висуває вимоги до кожної держави щодо приведення національного законодавства у відповідність із цією «всесвітньою конституцією прав дитини», вимагає здійснення спільної освіти різних категорій дітей, формування через інклюзивне навчання

життєвої комунікативної компетенції, акцентування соціалізації та забезпечення психологічної адаптації, що є неодмінними умовами успішної освітньої інтеграції та визнанням безумовної цінності кожної дитини.

Наша держава на цьому шляху робить свої перші прогресивні кроки, тому поки що випадки інклюзії є поодинокими. Але слід зауважити, що кількість цих випадків з кожним роком збільшується. Саме тому питання впровадження інклюзивної освіти є своєчасним і актуальним. Отже, у виробленні нових підходів до забезпечення інклюзивної освіти існує нагальна потреба.

Мега статті – заповнити прогалини у питанні підготовки студентів усіх спеціальностей до професійної діяльності з різними категоріями дітей з особливостями психофізичного розвитку. Ця необхідність зумовлена тим, що студент має знати про причини та особливості розвитку й освітні можливості дітей, володіти спеціальними прийомами і способами навчання у випадку виникнення труднощів, знати, де можна отримати консультації зі спеціальної педагогіки з питань навчання та виховання, відноситися до цих дітей з любов'ю, терпінням і вірою в їхні можливості.

Виклад основного матеріалу. Успішне запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази відповідно до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Правовою основою впровадження інклюзивної освіти є: Конституція України, закони України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про охорону дитинства», Указ Президента України від 18.12.2007 № 1228 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009 – 2015 роки «Безбар'єрна Україна», розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року», наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 «Концепція розвитку інклюзивної освіти».

Інклюзивна освіта (фр. *Inclusif* – який включає в себе, лат. *include* – включаю) – процес розвитку загальної освіти, що характеризує доступність освіти для всіх, пристосування її до різних потреб усіх дітей, включаючи доступ до загальної освіти дітей з особливими потребами; це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, з метою забезпечення рівності можливостей.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку.

На сьогодні позитивне вирішення питання про залучення дітей з особливими потребами до звичайних класів повною мірою залежить від зацікавленості і мотивації адміністрації шкіл та вчителів. Тому результативність цієї роботи є лише в тих закладах, де вчителі відчувають свою відповідальність і наполегливо працюють з дітьми та їх родинами. Треба розуміти, що здійснювати підготовку таких учителів необхідно ще в межах вищої школи. Відповідна професійна підготовка студентів – майбутніх учителів – повинна здійснюватися під час вивчення різних дисциплін і включати знання причин, що призводять до вад психофізичного розвитку, особливості навчання та виховання дітей з обмеженими можливостями, шляхи їх корекції та адаптації у загальноосвітній простір.

Студент має розуміти, що вчитель, який працює в інклюзивній школі, може бути досить успішний, якщо:

- він достатньо «гнучкий» як фахівець і особистість;
- йому цікаві труднощі і він готовий використовувати різні підходи до звичайних дітей і до дітей з вадами розвитку;
- він поважає індивідуальні відмінності своїх вихованців;
- він може слухати і застосовувати рекомендації інших спеціалістів, батьків;
- він самовдосконалюється і постійно оновлює свої знання;
- він згоден працювати з іншими вчителями, батьками, громадськими організаціями в одній команді.

У межах інклюзивної освіти школи можуть відвідувати діти з вадами слуху, зору, з мовленнєвими порушеннями, із затримкою психічного розвитку, з вадами опорно-рухового апарату, емоційно-вольовими порушеннями, зі складною структурою порушень. Отже, студент повинен

знати вимоги, яким він має відповідати, щоб працювати у класі, де навчається дитина з особливостями психофізичного розвитку, володіти спеціальними підходами в навчанні, вихованні та спілкуванні з особливою дитиною.

Пропонуємо поради майбутньому вчителю, якщо в його класі навчатиметься дитина з вадами мовлення:

- активно взаємодіяти з психологом та логопедом школи;
- виконувати всі рекомендації логопеда, психолога під час роботи з учнем;
- виявляти труднощі, які учень відчуває під час навчання;
- запропонувати для учня більш зручну форму відповіді (наприклад, письмову);
- за можливістю використовувати спеціальні комп'ютерні програми;
- роз'яснювати однокласникам учня про необхідність толерантного ставлення до нього.

Якщо в класі є дитина із затримкою психічного розвитку, вчителю слід:

- отримати консультацію психолога, корекційного педагога;
- зосередити увагу на сильних сторонах учня й ґрунтуватися на них в процесі навчання;
- викладати навчальний матеріал невеликими частинами, багаторазово повторювати і закріплювати вивчене;
- складність завдання повинна відповідати можливостям учня і виключати почуття стійких невдач;
- урізноманітнювати навчальний процес, демонструвати прикладне застосування набутих учнем знань;
- підтримувати в учня позитивну мотивацію навчання;
- з'ясувати психологічні особливості учня у його батьків.

Поради вчителю щодо навчання дитини з вадами зору в загальноосвітньому класі:

- отримати консультацію тифлопедагога;
- надавати відпочинок очам учня кожні 15 хвилин з метою виконання спеціальних вправ;
- мати добре освітлення у приміщенні, слідкувати, щоб ніщо не загорджувало учню світло;
- збільшити шрифт написання на дошці, робити відповідну наочність, давати можливість учню підійти та розглянути її;
- озвучувати все, що пишеться на дошці;
- звернути увагу на якість роздаткового матеріалу: папір має бути матовий, а не глянцевий, шрифт великий і контрастний;

– надавати більше часу для читання текстів, використовувати на уроках аудіозаписи, аудіобібліотеки;

– переглянути вимоги до письмових робіт цього учня, якщо потрібно надати можливість користуватися трафаретом, щоб під час письма він міг дотримуватися рядків;

– частіше перевіряти розуміння учнем навчального матеріалу;

– стежити за поставою учня під час письма;

– частіше спілкуватися з батьками учня;

– розповідати ці поради здоровим учням класу, спонукати допомагати своєму особливому однокласнику.

Якщо в класі є дитина з порушенням слуху, можна надати наступні поради вчителю:

– проконсультуватися з сурдопедагогом;

– навчитися перевіряти справність слухового апарату;

– надати місце учневі на першій парті, щоб він мав змогу бачити обличчя учителя, який говорить, або учнів, які відповідають біля дошки;

– використовувати багато наочності;

– стежити за тим, щоб учень отримував повну інформацію, яка надається під час уроку;

– перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу або інструкцій щодо виконання вправ, необхідно переконатися, що учень дивиться на вас і слухає;

– не можна говорити, стоячи до учня спиною, не можна затуляти обличчя під час говоріння;

– говорити треба достатньо голосно, у нормальному темпі, не перебільшуючи артикуляційні рухи;

– відповіді учень може давати усно або письмово;

– використовувати роздатковий матеріал, таблички з назвами, термінами тощо;

– кожного разу треба переконуватися, що всі слова в тексті зрозумілі учню, за можливістю спрощувати текст;

– ініціювати мовленнєве спілкування учня з однолітками;

– роз'яснювати здоровим учням про комунікаційні особливості учня з вадами слуху;

– підтримувати постійні зв'язки з родиною учня.

Для пристосування дітей з порушеннями опорно-рухового апарату до соціального середовища необхідно підготувати вчителів, учнів школи та класу до прийняття ними учня з такими вадами. Слід зазначити, що у школі і класі, де навчатиметься учень з вадами опорно-рухового апарату, необхідно зробити певні архітектурні зміни: облаштувати пандус, спеціальні поручні,

пристосування у туалеті тощо. А вчителю класу, де навчається така дитина, необхідно:

- дізнатися більше про дитячий церебральний параліч (ДЦП), поспілкуватися з лікарями;
- розуміти, що зовнішній вигляд учня з ДЦП інколи справляє хибне враження, що дитина не зможе вчитися так, як інші, але це не так;
- детальніше поспілкуватися з батьками учня, дізнатися, що дитина може робити самостійно, а в чому потребує допомоги;
- забезпечити безперешкодний шлях учня від його робочого місця до дверей, вихід до коридору тощо;
- облаштувати робоче місце учня з урахуванням його фізичного стану та особливостей навчальних навичок;
- знизити вимоги до письмових робіт учня;
- уникати перенавантаження учня навчальною діяльністю, стежити, щоб він не втомлювався;
- роз'яснювати дітям про необхідність допомоги і чуйного ставлення до цього учня;
- одночасно не обтяжувати учня надмірним піклуванням.

Діти з емоційно-вольовими порушеннями теж потребують особливого підходу, тому вчителю буде корисно знати і дотримуватися таких порад:

- посадити учня на першу парту;
- пропонувати види діяльності на уроці, які враховують обмежені можливості учня, вчити зосереджуватися на сприйманні навчального матеріалу;
- підготувати для учня спеціальні картки-завдання з чіткими рекомендаціями щодо виконання завдання;
- контролювати його процес роботи під час уроку та виконання всіх завдань;
- хвалити дитину навіть за найменші досягнення, підвищувати його самооцінку, знаходити коректні способи, як наголосити на помилках;
- виробляти позитивну мотивацію у навчанні;
- спілкуватися та радитися з батьками, психологом, спеціальними педагогами, лікарями.

Якщо у вашому класі є дитина з діагнозом аутизм або аутичним спектром розвитку, то слід дотримуватися таких правил:

- встановити позитивний емоційний контакт;
- формувати у дитини вияви почуттів, фіксувати увагу на емоційних станах однокласників;
- спонукати учнів класу до контактів з особливим товаришем;
- уникати агресивної поведінки з боку однокласників учня;

– радитися з фахівцями для обрання правильного шляху розвитку дитини;

– спілкуватися з батьками з метою вироблення єдиних вимог до учня.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підхід до вирішення проблеми підготовки педагогічних кадрів нового типу для роботи в умовах інклюзивного освітнього простору базується на модернізації вищої педагогічної освіти та системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що містить: створення кафедр корекційної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах; підготовку майбутніх учителів за спеціальностями «Корекційна освіта» та «Здоров'я людини»; включення в навчальні плани підготовки фахівців за напрямом «Педагогічна освіта» навчального курсу «Дидактика інклюзивного навчання»; створення лабораторій корекційної освіти в інститутах післядипломної педагогічної освіти та введення посади методиста з питань інклюзивного навчання; введення до Класифікатору професій нової освітньої кваліфікації – асистент учителя з питань інклюзивного навчання.

У сучасних умовах важливим є формування у майбутнього вчителя інклюзивної компетентності, яка орієнтує майбутніх учителів на організацію процесу навчання для всіх дітей, зокрема з особливостями психофізичного розвитку.

За даними експериментальних досліджень для дітей з особливими освітніми потребами найбільшими перевагами інклюзивного навчання були визначені такі: діти з особливими освітніми потребами краще підготовлені до умов реального життя; діти з особливими освітніми потребами мають більше можливостей брати участь у різних видах діяльності; діти з особливими освітніми потребами сприйматимуться суспільством.

Інклюзивне навчальне середовище підвищує самооцінку та сприяє розвитку самостійності у дітей з особливими потребами. Але слід зазначити і недоліки інклюзивної моделі навчання: діти з особливими освітніми потребами не матимуть педагогів з достатнім рівнем спеціальної підготовки; батьки дітей з особливими освітніми потребами можуть бачити несприйняття своїх дітей здоровими однолітками; батьки дітей з особливими освітніми потребами помічатимуть відмінності між розвитком своїх дітей та їхніх однолітків і страждатимуть від цього; діти з особливими освітніми потребами отримуватимуть недостатньо реабілітаційних та інших спеціальних послуг; діти з особливими освітніми потребами можуть не бути прийняті своїми однолітками.

Отже, під час створення інклюзивного простору слід орієнтуватися на позитивні і намагатися уникати негативних явищ цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – К.: Науковий світ, 2010 – 196 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 р. № 912.